

WITTEREN: RIJKE WATERS, GOLVEND GRAS

'Witteren' is een eeuwenoude vorm van graslandbevloeiing, waarbij graslanden (in deze context 'vloeiweiden' genoemd) kunstmatig worden bevloeid met voedselrijk rivierwater.

Met behulp van de zwaartekracht en een ingenieus systeem van sloten en sluizen vloeit het water over de weiden, waardoor een graslandschap ontstaat. De vloeiweiden bestaan uit rugvormige bedden. Via sloten en sluizen lopen de greppels in het midden van de ruggen (bovenzoeven) vol met water. Van hieruit sijpelt het water aan weerszijden van de ruggen naar beneden, naar de greppels tussen twee bedden (onderzoeven). Daarna wordt het afgevoerd. Dankzij deze manier van bevloeien worden vocht, kalk en andere mineralen afgezet tussen de plantenwortels. Arme zandgrond verandert zo in vruchtbare vloeiweide.

Witteren vindt elk jaar plaats begin maart. Maar geen bevloeiing zonder voorbereiding. De voorbereidende werkzaamheden bestaan uit het reinigen (uitmaaien) van de boven- en ondersloten die respectievelijk het water van de rivier naar de graslanden aan- en afvoeren. Ook de bovenzoeven worden gezuiverd.

De Vloeiweiden in de Grote Watering in Lommel-Kolonie vormen vandaag de grootste gereactiveerde, aaneengesloten oppervlakte vloeiweiden in beddenbouw zoals er vooral in de 19de eeuw op grote schaal werden aangelegd in Europa. Nergens in Europa wordt op dezelfde schaal en enkel door vrijwilligers op de oude wijze grasland bevloeid. Sinds 1979 zet een hechte groep vrijwilligers zich ieder jaar samen in om de graslanden op de Grote Watering traditioneel te bevloeien.

Wat het witteren zo bijzonder maakt is de onlosmakelijke band tussen erfgoed en natuur. Deze vorm van bevloeiing kan enkel plaatsvinden in een landschap met vloeiweiden. De cultuurhistorische waarde van deze oude techniek, die lange tijd op grote schaal in grote delen van Europa werd beoefend, is zeer groot en heeft in Lommel een geschiedenis van 170 jaar. Minstens even belangrijk is de ecologische waarde: dankzij de aanvoer van kalkrijk Maaswater komen er in de vloeiweiden van Lommel zeer zeldzame planten en dieren voor die afhankelijk zijn van de aangevoerde mineralen.

Ook het sociale aspect speelt een grote rol. Een hechte gemeenschap van vrijwilligers zet zich in om de cultuurhistorische techniek van het witteren toe te passen en door te geven met als resultaat de instandhouding van een waardevol beschermd landschap met een eeuwenoude geschiedenis en unieke fauna en flora.

We zijn benieuwd naar uw motivatie voor deze aanvraag. Waarom dient u in?

Het witteren, een eeuwenoude landbouwtechniek die in het verleden op grote schaal werd toegepast in de Kempen en op vele plaatsen in Europa, willen we bewaren voor de toekomst.

Een plaats op de inventarislijst zal zorgen voor bekendheid en extra aandacht. Dit zal een bijdrage betekenen bij het borgen van het erfgoed. De vrijwilligers die al 40 jaar de techniek toepassen en doorgeven zullen zich door een erkenning immers gewaardeerd en gestimuleerd voelen. We ijveren voor het behoud van een techniek met een rijke historie en grote ecologische waarde. Het witteren is een duurzame vorm van graslandbeheer die erg bevorderlijk is voor natuur en milieu en uitermate belangrijk voor het behoud van de biodiversiteit, omdat talrijke zeldzame planten en dieren ervan afhankelijk zijn omwille van de aanvoer van mineraalrijk water. De bodem wordt niet vervuild door overbemesting met kunst- of dierlijk mest. De invloed op de grondwaterspiegel is eerder positief in tegenstelling tot moderne sproeisystemen. Het gebruikte water wordt op natuurlijke wijze gezuiverd.

Uit ervaring blijkt dat het witteren inspirerend en motiverend werkt: ook op andere Vlaamse locaties gaat men op zoek naar aangepaste, meer

eigentijdse vormen van weidebevoeiing met dezelfde ecologische voordelen.

Beschrijf de geschiedenis van het erfgoed. En hoe is het doorheen de tijd geëvolueerd (max. 4000 tekens)

Reeds in de oudheid irrigeerde men grasland en het bevoeien op rugvormige bedden (beddenbouw) bestond al in de 12de eeuw.

Cisterciënzermonniken in de Povlakte nabij Milaan legden bevoeiingsbedden aan en verspreidden deze techniek in Europa. Overgenomen door de norbertijnen, werd hij in de 15de eeuw ook in de Kempense beekdalen toegepast. Tot midden 20ste eeuw werd er o.a. gewitterd langs de Dommel en de Nete. Bevoeiing hield de grond vorstvrij, bestreed ongedierte en stimuleerde de grasgroei.

Rond 1850 besliste de Belgische staat, geïnspireerd door de bevoeiing in de Kempense beekdalen, om op grote schaal wateringen met vloeiveiden aan te leggen. Ook buitenlandse initiatieven om woeste gronden te cultiveren, zetten de regering ertoe aan om kanalen te graven in de heidevlakte van de Kempen. Hooi was een energiebron voor transport, handel en industrie en onmisbaar voor het leger. Gras en hooi leverden mest, noodzakelijk voor de akkerbouw. Bovendien leverde het aanleggen van vloeiveiden grote winsten op.

Het plan Teichmann-Masui (1835) voorzag een kanalenet dat Schelde en Maas zou verbinden ter bevordering van de landbouw door aanvoer van water en transport van mest en landbouwproducten. De hoofdas verbond de Zuid-Willemsvaart met de Nete in Herentals van waaruit Antwerpen per schip bereikbaar was. Zijkanalen voorzagen de rest van de Kempen van kalkrijk Maaswater.

“Avec de l'eau on fait de l'herbe...” schreef ir. Kümmer van de 'Service des irrigations de la Campine' in 1845. De doelstelling was 200 000 ha heide te ontginnen. Er was sprake van een bevoeibare oppervlakte van 100 000 ha.

Bij gebrek aan water werden slechts 3025 ha vloeiveiden aangelegd, verspreid langs de Kempense kanalen tussen Neeroeteren en Ravels. De meeste hiervan werden aangekocht door investeringsmaatschappijen van industriëlen en adellijken.

De ontginningswet van 1847 verplichtte de gemeenten hun woeste gronden te verkopen. Op 4 juni 1847 stelde de gemeente Lommel daarom 213 ha heide ter beschikking voor irrigatie. In het landschap is het oorspronkelijke plan van de Grote Watering nog herkenbaar. Zes evenwijdige blokken van 300 m breed en variërend in lengte tussen 800 m en 1100 m. Ook het slotenstelsel is nog intact.

De blokken III, IV, V en VI werden gekocht door een naamloze vennootschap met investeerders uit Antwerpen, onder leiding van burgemeester Van Put. Op blok II kocht de staat zelf 28 ha ten behoeve van de 'Colonie Agricole' die vlakbij werd opgericht, en die het ontstaan gaf aan het gehucht Lommel-Kolonie. Elke kolonist kreeg 1 ha vloeiveide toegewezen om voeder te produceren. Ir. Keelhoff kocht in 1860 de hele landbouwkolonie en ook de vloeiveiden van blok II. De familie verkocht deze in 1926 aan meerdere kopers. Ze bleven tot ver in de 20ste eeuw werk en voedsel verschaffen aan omwonenden. De 'waterbaas', die in de watering woonde, regelde de sluizen en 'schutten', zodat alle percelen voldoende water kregen.

De luciferfabriek Union Allumettiëre kocht in 1928 de rest van de Grote Watering. Na aanpassing kon het irrigatiesysteem gebruikt worden voor het bevoeien van populierenbos. Daardoor verdween ook hier het witteren. Door modernisering van de landbouw verminderde immers het belang van bevoeiing. Ook hooi werd minder belangrijk als energiebron. Er werd nog gewitterd, steeds op kleinere schaal, tot 1950.

In 1976 kocht de gemeente de eigendom van Union Allumettiëre en een perceel op blok II. Leden van De Wielewaal, voorloper van Natuurpunt, wisten de beleidsmakers te overtuigen van de ecologische waarde en waren bevreesd voor minder natuurvriendelijke bedoelingen van mogelijke kopers. Eind 1978 werden de eerste 2 ha in de oorspronkelijke staat hersteld. Wekenlang werd opslag van struiken, bramen en brandnetels verwijderd en de bedden hersteld. Het uitgraven en het onderhoud van de sloten gebeurde de eerste jaren met de schop. Voor het jaarlijks zuiveren van de bovenzoeven werd de 'zoefschup' gebruikt. Wanneer de kans zich voordeed, werden percelen bijgekocht.

Vrijwilligers witterden in 1979 voor het eerst op het herstelde perceel met de hulp van buurtbewoners die de techniek nog beheersten. Nu beheert Natuurpunt 15 ha op blok II. Dit is mogelijk omdat het gebruiksklaar maken van zoeven en sloten deels gemechaniseerd is en er minder intens wordt bevoeid.

Is er een actie waar u trots op bent en die inspirerend kan zijn voor anderen?

De jaarlijks weerkerende werkzaamheden, vanaf het prille begin in 1979, gebeuren enkel en alleen met vrijwilligers. Nog meer dan in de zeldzaam geworden bevoeide weilanden met de unieke fauna en flora schuilt hierin het unieke van de Vloeiveiden in de Grote Watering. De enthousiaste, gemoedelijke, vrijblijvende en uitnodigende sfeer binnen de groep mensen die hierbij betrokken zijn, wordt door buitenstaanders en bezoekers opgemerkt en als erg waardevol ervaren.

Terecht zijn we hier fier op en willen we dit graag behouden.

INZENDER

Albert Jansen
Natuurpunt Noord-Limburg VZW & Erfgoed Lommel
VZW

LOCATIE

Wateringstraat 80
3920 Lommel

PERIODE

van 26 februari 2019 tot 19 maart 2019
Jaarlijks

THEMA

Natuur en landbouw
Ambacht, vakmanschap en techniek

TREFWOORD

#dier #landschap #natuur #landbouw #techniek

BIJLAGE

- [SWOTanalyseWitteren.pdf](#)
- [Hetwittereninschemasentekeningen.pdf](#)
- [Wittereninformatiedocumentatie.pdf](#)